

19.-20. YÜZYIL HOLLANDA ÇİNİ VE SERAMİKLERİNDE OSMANLI ETKİLERİ*

Gülgün YILMAZ**

ÖZET

1880-1940 yıllarına kapsayan süreçte Delft'teki De Porceleyn Fles, Utrecht'teki Ravesteijn ve Lahey'deki Plateelbakkerij Rozenburg fabrikalarında saptanan İznik motifleriyle üretilmiş çini ve seramikler, aynı dönemde Avrupa'nın başka ülkelerinde de görülen eğilimlerin paralelidir. Fransa'da Théodore Deck ve Emile Samson, İngiltere'de William de Morgan, İtalya'da Ulisse ve Giuseppe Cantagalli, Macaristan'da Miklós Zsolnay'ın İznik desenlerinden kaynaklanan tasarımları devrin beğenisini yansıtmaktadır. Bu dönemde İznik atölyelerinin faaliyetinin çoktan sona ermiş, ancak İznik eserleri Avrupa koleksiyonlarında yaygın bir şekilde dolaşmaya başlamıştır. Aynı dönemde Kütahya atölyeleri de İznik taklitlerini üretmiştir.

Anahtar Kelimeler: Çini, Hollanda, İznik.

OTTOMAN INFLUENCES ON 19TH-20TH CENTURIES DUTCH TILES AND CERAMICS

ABSTRACT

In the process between 1880 and 1940, De Porceleyn Fles factory in Delft, Ravesteijn factory in Utrecht and Plateelbakkerij Rozenburg in The Hague where the ceramics are examined to be produced with İznik motifs, is the parallel of the tendency also seen in the other countries of the Europe. In these years, the designs of Théodore Deck and Emile Samson in France, William de Morgan in England, Ulisse and Giuseppe Cantagalli in Italy, Miklos Zsolnay in Hungary which are originates

* Bu çalışmanın bir bölümü Prof. Dr. Günsel Renda onuruna Hacettepe Üniversitesi'nde düzenlenen "Gelenek, Kimlik, Bireşim: Kültürel Kesişmeler ve Sanat Sempozyumu"nda bildiri olarak sunulmuştur (16-18 Kasım 2005). Araştırmalarım sırasındaki öneri ve yardımlarından dolayı Leiden Üniversitesi Sanat Tarihi Enstitüsü öğretim üyesi Prof. Dr. Willemijn FOCK'a teşekkür ederim.

** Yrd. Doç. Dr., Trakya Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Sanat Tarihi Bölümü, EDİRNE

from İznik tiles and ceramics, reflects the interest and tendency of that age. That period is the time when the activity of İznik workshops, were already ended and that the products of İznik was wandering commonly around the European collections. In the same period, also Kütahya workshops started to produce the imitations of İznik products.

Key Words: Tiles, Holland, İznik.

Avrupa'da sıralı bezemeli duvar çinilerinin kullanımı İspanya'da, İslam sanatının etkisiyle 12. yüzyılda başlamıştır. Çini üretim teknikleri, ihracat sayesinde 15. yüzyılda İspanya'dan İtalya'ya geçmiş, ticaret Mallorca üzerinden yapıldığı için gönderilen çini ve seramikler "Maiolica" adını almıştır. İtalyan ustalar, 16. yüzyılda Anvers'te yoğunlaşan atölyelerini, aşağı Hollanda'nın İspanyol hakimiyetine girmesi nedeniyle kuzeye taşımak zorunda kalmışlar ve 1570'lerden itibaren bugünkü Hollanda'nın kuzey eyaletlerinde ilk çini atölyeleri kurulmuştur.¹

Hollanda'da, mavi-beyaz Çin porselenlerinin ithalatı 1600 yılında Doğu Hindistan Şirketi (V.O.C.= Verenigde Oost-Indische Compagnie) aracılığıyla başlar. Avrupa'da Çin porseleni ithalatının 17. yüzyıl ortalarındaki Çin iç savaşı nedeniyle durma derecesine gelmesi ve Hollanda'da giderek artan bira fabrikalarının yoğunlaştığı seramik talebine cevap verebilmek için Delft şehri ve yakın çevresinde seramik endüstrisi gelişir. 16. yüzyıldan başlayan bir geleneği temsil eden Hollanda duvar çinileri, 1650'lerden itibaren tüm Avrupa'yı, 18. yüzyıl ikinci yarısında ise Osmanlı Devletini kapsayan geniş bir ticari ağa sahip olmuştur.

Hollanda ve kuzey Avrupa'nın tamamında evlerin iç dekorasyonunda 17. yüzyıldan 18. yüzyıl sonlarına kadar rakipsiz bir unsur olan duvar çinileri Delft'in yanı sıra Amsterdam, Dordrecht, Gouda, Haarlem, Harlingen, Hoorn, Leeuwarden, Leiden, Makkum, Middelburg, Rotterdam ve Utrecht'te üretilmiştir.² Duvarların süpürgeliklerinde, şöminelerde, mutfak ve banyolarda kullanılan Hollanda duvar çinilerinde 17. yüzyıl ortalarından itibaren Avrupa'da yaygınlaşan Osmanlı tasvirleri ve 1720'lerden sonra doğan *Turquerie* modasını da izlemek mümkündür.

Hollanda çini atölyeleri 17. yüzyıl ilk yarısından başlayarak 20.

¹ Jonkvrouwe C. H. de Jonge, *Nederlandse Tegels*, Amsterdam, 1979, 31.

² Üretim aşamaları için bkz. Hans van Lemmen, *De Nederlandse Tegels*, Rijswijk, 1997, 3-18.

yüzyıla dek devam eden bir gelenekle Türk atlılarını benzer kompozisyon şemaları içinde işlemişlerdir. Şaha kalkmış pozisyonda tasvir edilmiş atlarının sırtındaki Osmanlı savaşçı figürleri başlarında sarıkları, ellerinde silahlarla ileriye doğru hamle yapar pozda betimlenmişlerdir. Sarıklar ve atların sorguçları kimi zaman uçuşan tüylerle süslenmiştir.³

1880-1900 yılları arasında Utrecht'teki Ravesteijn çini fabrikasında Osmanlı erkek ve kadın tiplerini tasvir eden çiniler üretilmiş ve İngiltere'ye ihraç edilmiştir. Kenar uzunlukları 15 cm olan kare şeklindeki mavi-beyaz çinilerin arka yüzlerindeki fabrika damgaları Ravesteijn üretimi olduklarını göstermektedir. Karolar ayrıca 1890 yılı civarında Hollanda'dan İngiltere'ye ithalata başlayan şömine üreticisi Thomas Elsley'in sipariş kataloglarında da yer almaktadır.⁴ Çinileri süsleyen Osmanlı coğrafyasından çeşitli kadın ve erkek tiplerine ait resimler Nicolas de Nicolay'ın 1568'de Lyon'da yayınlanan *Les Quatre Premiers Livres des navigations pègrinations orientales* adlı eserinden alınmıştır. Eser 1576 yılında Anvers'te Willem Silvius tarafından *De Schipvaert ende Reysen gedaen int Landt van Turkeyen deur N. de Nicolay* adıyla Flamanca'ya çevrilmiştir. Kitaptan aynen kopya alınarak çinilere uygulanan figürler madalyon içinde, arka fonda basit bir manzara betimiyle verilmiştir.

İznik duvar çinilerinde yaygın olarak kullanılan penç motifi, De Porceleyne Fles kataloglarında karşımıza çıkmaktadır⁵ (Res. 1). 1890-1920 yıllarında üretimi süren bu çiniden başka Hollanda atölyelerinde üretilmiş bir başka ulama çinide, yarım pençten çıkarak yükselen ve üstte yine bir penç motifinin ikinci yarısına bağlanan hatayı motifi ile damarlı hançer yaprakları görülmektedir.⁶ (Res. 2). Bu tasarımın benzerleri 16. Yüzyıl İznik üretimi

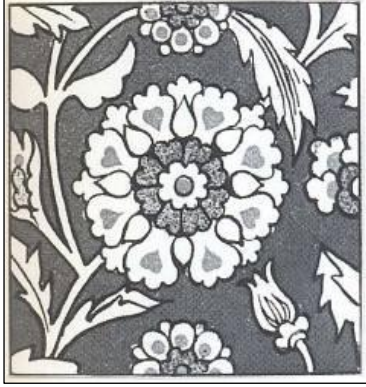
³ Bkz. Gülgün Yılmaz, "Hollanda Duvar Çinilerinde Osmanlı Figürleri", *Ege Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Sanat Tarihi Dergisi*, XVI/1 (2008), s. 181-192.

⁴ Richard Myers, "Murray Marks en Thomas Elsley-importeurs van Nederlandse tegels", *Tegel*, 16, Foundation of Friends of the Dutch Tile Museum, Otterlo, 1988, s. 34 vd.

⁵ Jan Pluis, *The Dutch Tile: Designs and names (1570-1930)*, Leiden, 1997, kat. no. A.01.30.63, s. 315. Gül motifinin gelişimi hakkında bkz.: Yıldız Demiriz, "Osmanlı Keramik ve Çini Sanatında Gül Terminolojisi ve Tanımı", *Prof. Dr. Şerare Yetkin Anısına Çini Yazıları*, Sanat Tarihi Derneği Yayınları, İstanbul, 1996, s. 47-52. Lahey Gemeentemuseum koleksiyonundaki (Env. no. OCI 36/1942) 16. yüzyıl sonlarına ait İznik bordür çinisi için bkz. Jef Teske, *Ceramik uit de Oriënt*, Zwolle, 1999, 89. Lizbon Calouste Gulbenkian koleksiyonunda (Env. no. 1624) bulunan aynı bordüre ait çini için bkz. Sitare Turan Bakır, *İznik Çinileri ve Gülbenkian Koleksiyonu*, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara, 1999, res. 51, s. 101.

⁶ Pluis 1997, kat. no. A.01.30.60, s. 314. Benzer kompozisyonu gösteren Lizbon Calouste

Osmanlı çinilerinde de sıkça uygulanmıştır.

Res. 1: Hollanda çini tasarımı, 1890-1920. (Pluis 1997, kat. no. A.01.30.63)

Res. 2: Hollanda çini tasarımı, 1920-40. (Pluis 1997, kat. no. A.01.30.60)

Siyah, mor, mavi ve yeşil renklerle bezenen ve 1920'lerden sonra üretilen bir başka örnekte ise tohum kesesinde daha küçük bir hatayinin yer aldığı ve detaylı işlenmiş yapraklardan oluşan iri bir hatayı görülmektedir (Res. 3).⁷ Bu çinide kullanılan desen 17. yüzyıl İznik ve Kütahya çinilerinde karşımıza çıkmaktadır (Res. 4).

Gulbenkian koleksiyonundaki (Env. no. 828) 1565-70 yıllarına tarihlenen kenarsız düz tabak için bkz. Nurhan Atasoy ve Julian Raby, *İznik Seramikleri*, TEB Yayını, İstanbul, 1999, kat. no. 689.

⁷ Pluis 1997, kat. no. A.01.30.62, s. 314. Karşılaştırma için bkz. Atasoy-Raby, 1999, kat. no. 352.

**Res. 3: Hollanda çinisi, 1920-40.
(Pluis 1997, kat. no. A.01.30.62)**

**Res. 4: İznik / Kütahya çinisi, 17.
yüzyıl. (Topkapı Sarayı Müzesi,
Env. no. 1a1)**

İngiltere pazarı, İznik motifleriyle bezeli Hollanda çinilerine büyük ilgi göstermiştir. Hollanda'dan çini ithalatı yapan Thomas Elsley'in sipariş kataloglarında, hatayı ve karanfillerden oluşan çini kırmızı-mavi (kat. no. 4/77) ve sarı-mavi (kat. no. 4/77a) olmak üzere iki farklı renklendirme ile yer almaktadır⁸ (Res. 5). İngiltere'de *Arts and Crafts* akımını yaratan William Morris'in, Wolverhampton yakınlarında yaptırdığı Wightwick Malikanesi'nin (1887-93) "Meşe Oda" (Oak Room) adlı mekanındaki şöminede bu desendeki İznik taklidi Hollanda çinileri kullanılmıştır.⁹ Aynı çiniler, yine Thomas Elsley tarafından Hollanda'dan İngiltere'ye ithal edilmek suretiyle ve yine William Morris'e ait olan Kelmscott Malikanesi'nin (1871) "Goblenli Oda"sında (Tapestry Room) bulunan şöminede de karşımıza çıkmaktadır.¹⁰ Çinilerin orijinallerini İstanbul Sultan Ahmed Camii üst kat mahfillerinde ve Topkapı Sarayı Hırka-i Saadet Dairesi dış duvarında görmek mümkündür (Res. 6).

⁸ Karşılaştırma için bkz. Atasoy – Raby 1999, res. 50b, s. 56.

⁹ Alun Graves, *Tiles and Tilework of Europe*, Victoria & Albert Museum Publications, London, 2002, s. 125.

¹⁰ Charlotte ve Peter Fiell, *William Morris (1834-1896)*, Taschen Verlag, Köln, 1999, 66.

**Res. 5: Hollanda çini tasarımı,
1920-40
(Pluis 1997, Kat. no. A.01.30.59)**

**Res. 6: İznik çinisi, 17. yüzyıl.
(Topkapı Sarayı Müzesi, Env.
no. 250b3)**

Elsley kataloguna 22.2.1887 tarihinde 2/104 ve 5/105 numaralarıyla kaydedilmiş, büyük bir panoya ait iki çini daha bulunmaktadır (Res. 7a-b).¹¹ Bu çiniler de İznik'te üretilmiş yaklaşık 1545 yıllarına ait çinilerden örnek alınmıştır.¹²

**Res. 7a-b: Hollanda çini tasarımı, 1885-1930 (Pluis 1997, kat. no.
A.01.30.54)**

¹¹ Pluis 1997, kat. no. A.01.30.54, s. 313; Richard Myers, "Murray Marks en Thomas Elsley-importeurs van Nederlandse tegels", *Tegel* 16, Foundation of Friends of the Dutch Tile Museum, Otterlo, 1988, s. 34-35.

¹² Atasoy – Raby 1999, fig. 344.

19. yüzyılda İngiltere’de İznik taklidi duvar karolarına karşı uyanan yoğun bir talebe örnek olarak Birmingham Edgbaston’daki bir evde yer alan ve 12 karodan oluşan duvar panosu da verilebilir. Panodaki desen Hollanda atölyelerinin 1890-1930 yılları arasındaki tasarım kataloglarında saptanabilmektedir (Res. 8).¹³ Karoda mavi ve yeşil renklerin kullanıldığı kıvrım dallar, laleler, hançer yaprakları, çiçek ve tomurcuklardan oluşan zengin bir bitkisel kompozisyon görülmektedir. Desen Topkapı Sarayı Harem Dairesi duvarlarında da görülebilen 17. yüzyıl İznik veya Kütahya çinilerinden örnek alınmıştır (Res. 9).

Res. 8: Hollanda çinisi, 1890-1930. (Pluis 1997, A.01.30.65)

Res. 9: İznik / Kütahya çinileri, 17. yüzyıl. (İstanbul, Topkapı Sarayı, Harem Dairesi)

İstanbul Nihal Kuyaş koleksiyonuna ait 1580-5 yıllarına tarihlenen İbranice kitabeli kandil (Env. no. L)¹⁴ ve British Museum’da korunan sürahide (Env. no. G. 1983. 116)¹⁵ görülen balık pulu zeminli şemselerden oluşan desen (Res. 10, 11), Elsley kataloglarında yer alan bir duvar çinisinde de mevcuttur (Res. 12). Desen, katalogta 5/107 numarası ve “Persian scale”

¹³ Pluis 1997, kat. no. A.01.30.65, s. 315.

¹⁴ Atasoy – Raby 1999, kat. no. 731; John Carswell, *Iznik Pottery*, British Museum Press, London, 1998, res. 73, s. 94 vd.

¹⁵ Atasoy – Raby 1999, kat. no. 743.

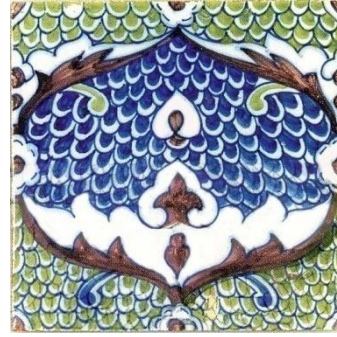
lejandroyla verilmektedir.¹⁶ Ticari amaca hizmet eden bu kataloglarda bitkisel motifler için kullanılan “Persian flowers” tanımlaması, olasılıkla yoğun İran halısı ticareti nedeniyle tanınan desenlerden kaynaklanmaktadır.

Res. 10: İznik kandil, 16. yüzyıl. (Nihal Kuyaş Koleksiyonu, L)

Res. 11: İznik sürahi, 16. yüzyıl. (Paris, Musee de Louvre, G. 1983. 116)

Res. 12: Hollanda Çinisi, 1880-1920. (Pluis 1997, A.01.30.61)

1653 yılında Delft'te kurulan “De Porceleyne Fles” çini ve seramik fabrikasının yönetimini 1878'de devralan ve 1930'a kadar bu görevi sürdüren Leonardus Johannes Senf, İznik seramiklerine özgü motiflerin Delft desen repertuarına yerleşmesinde büyük rol oynamış, bu tarihten sonra kurulan fabrikalar da aynı geleneğin takipçisi olmuştur.¹⁷ İznik motif ve kompozisyonları Hollanda üretimi duvar çinileri, tabaklar ve çeşitli vazo formlarında uygulanmıştır. İznik tabakları da Senf ve ekibi tarafından aynen kopya edilmiştir. Senf'in, Lahey Kraliyet Güzel Sanatlar Arşivinde yer alan suluboya çizimler (Env. no. RBK, AA. 3055 ve 3056) 1910 tarihini

¹⁶ Pluis 1997, kat. no. A.01.30.61, s. 314.

¹⁷ Marie Louise ten Horn van Nispen, “Geschiedenis van de Delftsch Aardewerkfabriek De Porceleyne Fles”, *De Porceleyne Fles*, Ed. Ineke Spaander ve Evert van Straaten, Utrecht-Antwerp, 1986, s. 11 vd.

taşımaktadır (Res. 13).¹⁸ Bu tasarımlardan birine göre üretilmiş olan Delft seramik tabağı bugün Lahey Gemeentemuseum koleksiyonundadır (Res. 14).¹⁹

Res. 13: L. J. Senf'in tabak tasarımı, 1910. (Spaander 1986, 205-6)

Res. 14: Hollanda üretimi tabak, De Porceleynne Fles (Den Haag, Gemeentemuseum)

¹⁸ Ineke Spaander ve Evert van Straaten (Ed.), *De Porceleynne Fles*, Utrecht-Antwerp, 1986, kat. no. 205-6, s. 172.

¹⁹ Ben Slot, *Osmanlılar ve Hollandalılar Arasındaki 400 Yıllık İlişkiler*, Unilever Yayını, İstanbul, 1990, res. 7, s. 43. Tabak üzerindeki gül ve lalelerden oluşan zengin çiçek kompozisyonunun çok benzeri, bordür motifleri farklı da olsa Floransa Bargello Milli Müzesi'nde saklanan ve 17. yüzyıl başlarına tarihlenen İznik tabağında bulunmaktadır (Env. no. 1672/M). Bkz. Giovanna Damiani, "İznik Tabak", *Medicilerden Savoylara Floransa Saraylarında Osmanlı Görkemi*, sergi katalogu, İstanbul, 2003, kat. no. 99, s. 190-1.

Leonardus Senf imzasını taşıyan Lahey Kraliyet Güzel Sanatlar koleksiyonundaki kalyon tasvirli tabak²⁰ (Env. no. RBK, AA. 2768), Atina Benaki Müzesi'nde korunan 1625-50 yıllarına ait İznik tabağın²¹ (Env. no. 35) adeta birebir kopyasıdır (Res. 15).

**Res. 15: Hollanda üretimi tabak, De Porceleyne Fles 1909-10.
(Den Haag, Rijkdienst Bildende Kunst, AA. 2768)**

Senf ile yaklaşık aynı dönemde, 1892-1940 yılları arasındaki De Porceleyne Fles ürünlerinde imzasını gördüğümüz Jurrien Adrianus Burghoorn'un bir tabağında ise İznik'e özgü güllerle çevrelenmiş sümbül deseni görülmektedir (Res. 16).²² Delft Kraliyet Sarayı koleksiyonundaki (Env. no. PDA, 250) 1910 sonrasına ait sümbüllü tabağın bezemeleri²³, Ecouen Şatosu Rönesans Müzesi'ndeki (Env. No. Cl. 8217) 1545-50 yıllarına tarihlenen İznik tabak ile aynıdır (Res. 17).²⁴ Ancak Hollanda örneğinde desen daha iri, sıkışık ve kaba işlenmiştir.

²⁰ Spaander - van Straaten 1986, kat. no. 205-6, s. 168.

²¹ Atasoy - Raby 1999, kat. no. 643.

²² Spaander - van Straaten 1986, kat. no. 208, s. 173.

²³ A.e., kat. no. 193, s. 168.

²⁴ Atasoy - Raby 1999, kat. no. 370.

**Res. 16: Hollanda üretimi tabak,
De Porceleyne Fles 1910-49. (Delft,
Stedelijk Museum het Prinsenhof,
PDA. 250)**

**Res. 17: İznik tabak, 16. yüzyıl.
(Musée national de la Renaissance
– Château d'Ecouen, Cl. 8217)**

İznik seramiklerinde 16. yüzyıl ortalarından itibaren su kuşları ve tavuskuşu betimlemeleri yaygınlaşmıştır. Delft Kraliyet Sarayı koleksiyonundaki (Env. no. PDA, 249)²⁵ (Res. 18), 1910 sonrasına ait De Porceleyne Fles üretimi tavuskuşu tasvirli tabak da Lizbon Gülbenkyan koleksiyonundaki (Env. no. 699)²⁶ İznik yapımı 1575 civarına tarihlenen tabağa olan benzerliği ile dikkat çekmektedir (Res. 19). Ne var ki, Hollandalı sanatçının figür ve motifleri kopya ederken orijinalden uzaklaştığı, hatta şematik denilebilecek kabalıkta işlediği de açıkça görülmektedir. Form ve bezeme olarak İznik seramiklerinden kaynaklanan Senf imzalı seramik sürahi de yine Lahey Kraliyet Güzel Sanatlar koleksiyonunda yer almaktadır.²⁷

²⁵ Daniëlle H.A.C. Lokin (Ed.), *Delfts Aardewerk Geschiedenis van een national product III: De Porceleyne Fles*, Zwolle, 2003, kat. no. 87; Spaander - van Straaten 1986, kat. no. 194, s. 168.

²⁶ Atasoy – Raby 1999, kat. no. 699.

²⁷ Spaander - van Straaten 1986, kat. no. 196, s. 169.

Res. 18: Hollanda üretimi tabak, De Porceleyne Fles 1910-40. (Delft, Stedelijk Museum het Prinsenhof, PDA. 249)

Res. 19: İznik tabak, 16. Yüzyıl (Lisboa Museu Calouste Gulbenkian, 699)

İznik seramiklerinin taklitleri sadece Delft'te değil, Lahey'de "Haagsche Plateelbakkerij Rozenburg" fabrikasında da üretilmiştir. Ressam Hendrik Willem Mesdag tarafından 1885'te kurulan fabrika, Theodoor Christiaan Adriaan Colenbrander'in (1841-1930) yönetiminde Doğu esinli eserler üretmiştir. Mimar, keramik ve halı tasarımcısı Colenbrander'in adını duyurduğu ilk çalışma, 1867 Paris sergisinde yapımında yer aldığı Hollanda pavyon binasıdır. Bu sergi boyunca izleme fırsatı bulduğu Doğu sanatı sonraki çalışmalarında etkilerini göstermiştir.²⁸ Colenbrander'in tasarımı olan 1887 tarihli duvar tabağında, beyaz zemin üzerine yapılmış, İznik seramiklerinden tanıdığımız zengin bir çiçek kompozisyonu görülmektedir.²⁹ Colenbrander yönetimindeki tasarım ekibinde 1888-1901 yıllar arasında görev yapan Johannes Wilhelmus Loof, Franciscus Johannes Mansveld ve

²⁸ John Leighton (Ed.), *Museum Mesdag Gids: Mesdag en de sierkunstenaar Theodoor Colenbrander*, Amsterdam, 1999, s. 82 vd.

²⁹ Titus M. Eliëns, *T.A.C. Colenbrander (1841-1930) ontwerper van de Haagsche Plateelbakkerij Rozenburg*, Zwolle, 1999, res. 30, s. 48 vd.

Adrianus Cornelis Nanning de İznik desenlerini kullanan tasarımlarda imzalarını gördüğümüz sanatçılardır.³⁰

1880-1940 yıllarına kapsayan süreçte Delft'teki De Porceleyne Fles, Utrecht'teki Ravesteijn ve Lahey'deki Plateelbakkerij Rozenburg fabrikalarında saptadığımız İznik motifleriyle üretilmiş seramikler, aynı dönemde Avrupa'nın başka ülkelerinde de görülen eğilimlerin bir paralelidir. Bu yıllarda Fransa'da Théodore Deck (1823-91) ve Emile Samson (1837-1913), İngiltere'de William de Morgan (1839-1917), İtalya'da Ulisse ve Giuseppe Cantagalli (1839-1901)³¹, Macaristan'da Miklós Zsolnay'ın (1857-1922)³² İznik çini ve seramiklerinden kaynaklanan tasarımları devrin beğeni ve eğilimlerini yansıtmaktadır.

Hollanda'daki çini ve seramik fabrikalarında İznik desen repertuarının kullanıldığı 19. yüzyıl sonu ve 20. yüzyıl başları, İznik çini ve seramiklerinin satın alma veya kaçırma yoluyla Avrupa koleksiyonlarında yaygın bir şekilde dolaştığı dönemdir. Aynı dönemde Kütahya atölyelerinin de İznik taklitlerini üretmeye başlaması, iç ve dış ticaretteki yoğun talebi göstermesi açısından ilginçtir. Hollanda atölyeleri kitap resimlerinden yararlanarak Türk süvari figürlerini 17.-18. yüzyıllarda çinilerine aktarmış, 19.-20. yüzyıllarda ise İznik çinilerinden birebir kopya ettikleri kompozisyonları kullanmışlardır.

NOT: Res. 4 ve Res. 6'da görülen, Topkapı Sarayı Müzesi koleksiyonuna ait çinilerin envanter numaraları, Prof. Dr. Filiz Yenişehirlilioğlu başkanlığında sürdürülen "Topkapı Sarayı Duvar Çinileri Dijital Veri Tabanı Projesi" kayıtlarına dayanılarak verilmiştir.

³⁰ van Velzen, Theo (Ed.), *Rozenburg 1883-1917: Geschiedenis van een Haagse fabriek*, Den Haag, 1983, Çay takımı: Kat. no. 71, s. 139; Vazolar: Kat. no. 22, s. 118; Tabaklar: Kat. no. 28, s. 121.

³¹ Annette Hagedorn, "European Tiles of the 19th Century Produced for the Islamic World", *Sanat Tarihi Defterleri* 9, İstanbul, 2005, 33-62.

³² Ibolya Gerelyes ve Orsolya Kovács, *An unknown Orientalist: The Eastern Ceramics Collection of Miklós Zsolnay*, Pécs-Budapest, 1999, 66 vdd.; Ibolya Gerelyes ve Orsolya Kovács, *Sınırları Aşan Sanat: Zsolnay Koleksiyonunda Türk Seramikleri ve Oryantalizm*, İstanbul, 2000, 48 vdd.

KAYNAKÇA

Atasoy, Nurhan ve Julian Raby, *İznik Seramikleri*, TEB Yayını, İstanbul 1999.

Bakır, Sitare Turan, *İznik Çinileri ve Gülbenkyan Koleksiyonu*, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara 1999.

Bakır, Sitare Turan, "Osmanlı Sanatında Bir Zirve: İznik Çini ve Seramikleri", *Anadolu'da Türk Devri Çini ve Seramik Sanatı*, Ed. Gönül Öney ve Zehra Çobanlı, T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayını, İstanbul 2007, s. 279-305.

Carswell, John, *Iznik Pottery*, British Museum Press, London 1998.

Damiani, Giovanna, "İznik Tabak", *Medicilerden Savoylara Floransa Saraylarında Osmanlı Görkemi*, sergi katalogu, İstanbul 2003, s.190-191.

Demiriz, Yıldız, "Osmanlı Keramik ve Çini Sanatında Gül Terminolojisi ve Tanımı", *Prof. Dr. Şerare Yetkin Anısına Çini Yazıları*, Sanat Tarihi Derneği Yayınları, İstanbul 1996, s. 47-52.

Diener, Michaela, "Neun Wandfliesen", *Europa und der Orient 800-1900*, sergi katalogu, Ed. Gereon Sievernich ve Henrik Budde, Berlin, Bertelsmann Lexikon Verlag, 1989, s. 791-792.

Eliëns, Titus M., *T.A.C. Colenbrander (1841-1930) ontwerper van de Haagsche Plateelbakkerij Rozenburg*, Zwolle 1999.

Fiell, Charlotte ve Peter, *William Morris (1834-1896)*, Taschen Verlag, Köln 1999.

Gerelyes, Ibolya ve Orsolya Kovács, *An unknown Orientalist: The Eastern Ceramics Collection of Miklós Zsolnay*, Pécs-Budapest 1999.

Gerelyes, Ibolya ve Orsolya Kovács, *Sınırları Aşan Sanat: Zsolnay Koleksiyonunda Türk Seramikleri ve Oryantalizm*, İstanbul, 2000.

Gervers-Molnar, V, "Turkish tiles from the 17th Century and their Export", *Fifth International Congress of Turkish Art*, Budapest 1978, s. 363-384.

Graves, Alun, *Tiles and Tilework of Europe*, Victoria & Albert Museum Publications, London 2002.

Hagedorn, Annette, "European Tiles of the 19th Century Produced for the Islamic World", *Sanat Tarihi Defterleri* 9, İstanbul, 2005, s. 33-62.

de Jonge, Jonkvrouwe C. H., *Nederlandse Tegels*, Amsterdam 1979.

Leighton, John (Ed.), *Museum Mesdag Gids: Mesdag en de sierkunstenaar Theodoor Colenbrander*, Amsterdam 1999.

Lokin, Daniëlle H.A.C. (Ed.), *Delfts Aardewerk Geschiedenis van een national product III: De Porceleyne Fles*, Zwolle 2003.

Myers, Richard, "Murray Marks en Thomas Elsley-importeurs van Nederlandse tegels", *Tegel* 16 (1988), Foundation of Friends of the Dutch Tile Museum in Otterlo, s. 34-35.

Pape, Maria Elisabeth, "Turquerie im 18. Jahrhundert und der «Recueil Ferriol»", *Europa und der Orient 800-1900*, sergi katalogu, Ed. Gereon Sievernich ve Henrik Budde, Bertelsmann Lexikon Verlag, Berlin 1989, s. 305-323.

Pluis, Jan, *The Dutch Tile: Designs and names (1570-1930)*, Leiden 1997.

Shay, Mary Lucille, *The Ottoman Empire from 1720 to 1734*, Urbana, The University of Illinois Press, 1944.

Slot, Ben, *Osmanlılar ve Hollandalılar Arasındaki 400 Yıllık İlişkiler*, Unilever Yayını, İstanbul 1990.

Spaander, Ineke ve Evert van Straaten (Ed.), *De Porceleyne Fles*, Utrecht-Antwerpen 1986.

Teske, Jef, *Ceramiek uit de Oriënt*, Zwolle 1999.

van Lemmen, Hans: "Six inch Ravesteijn tiles depicting animals and Turkish men and women", İng. Çev. F. Stoffels, *Tegel* 25 (1997), Foundation of Friends of the Dutch Tile Museum in Otterlo, s. 34-35.

van Lemmen, Hans, *De Nederlandse Tegel*, Rijswijk 2003.

van Nispen, Marie Louise ten Horn; "Geschiedenis van de Delftsch Aardewerfabriek De Porceleyne Fles", *De Porceleyne Fles*, Ed. Ineke Spaander ve Evert van Straaten, Utrecht-Antwerpen 1986, s. 11-15.

van Velzen, Th. (Ed.), *Rozenburg 1883-1917: Geschiedenis van een Haagse fabriek*, Den Haag 1983.

Yenişehirlioğlu, Filiz, "Ottoman Ceramics in European Contexts", *Muqarnas*, 21, Essays in Honor of J. M. Rogers (2004), s. 373-382.

Yılmaz, Gülgün, "Hollanda Duvar Çinilerinde Osmanlı Figürleri", *Ege Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Sanat Tarihi Dergisi*, XVI/1 (2008), s. 181-192.